

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТРАНСКОРДОННОГО РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ СТИМУЛЮВАННЯ КОНВЕРГЕНТНИХ ПРОЦЕСІВ

Аналізується категоріальний апарат дослідження процесів формування та еволюції соціально-економічного простору транскордонного регіону. Вивчаються теоретичні закономірності та практичні аспекти конвергенції соціально-економічних показників та інституційних рамок у межах спільного транскордонного регіону між ЄС та Україною. Формулюються рекомендації для органів державної влади та місцевого самоврядування України щодо засобів вирівнювання пропорцій економічного розвитку її прикордонних територій у руслі їх наближення до відповідних показників сусідніх регіонів країн-членів ЄС. Акцентується першочергова увага на необхідності завершення в Україні адміністративно-територіальної реформи та активізації перетворень у руслі політики демонополізації економіки як засадничих передумов поглиблення конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону між ЄС та Україною.

Ключові слова: соціально-економічний простір, транскордонний регіон, конвергенція, економічний розвиток.

Постановка проблеми. Дослідження теоретико-методологічних засад розвитку транскордонного співробітництва, яке протягом останнього десятиріччя набуло значного поширення у вітчизняній практиці зовнішньоекономічної діяльності регіонів, охоплює дедалі ширше коло проблем, пов'язаних із виявленням потенціалу дво- та багатосторонньої співпраці в межах транскордонного простору між Україною та ЄС.

Разом із цим, зростає також актуальність наукових розвідок, метою яких є дослідження закономірностей активізації процесів транскордонної конвергенції регіонів, передусім у контексті формування спільного соціально-економічного простору в межах транскордонного регіону, який охоплює прикордонні території України та сусідніх із нею країн-членів ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказаній проблематиці присвячені численні публікації українських і закордонних науковців, зокрема І. Бабець, В. Гоблика, І. Журби, В. Засадко, Є. Кіш, Н. Мікули, О. Мілашовської, І. Тимечко, Ю. Присяжнюка, Р. Федана, В. Чужикова та інших авторів.

Так, Є. Кіш відзначає, що система міжрегіонального і транскордонного співробітництва в Європі після останніх двох хвиль розширення у 2004 і 2007 роках якісно змінилася. Керівні загальноєвропейські органи послідовно впроваджують нові принципи регіональної політики як всередині ЄС, так і в руслі цілісної Європейської політики сусідства (ЄПС), складовою частиною якої є програми сусідства, спрямовані насамперед на розвиток транскордонного і міжрегіонального співробітництва з суміжними державами. При цьому серед трьох пріоритетних напрямів регіональної політики ЄС вона виділяє: транскордонне співробітництво, підвищення

конкурентоспроможності регіонів і посилення їх конвергенції. [1]

На думку І. Бабець через низку причин інституціонального характеру вітчизняні регіони не використовують переваги співробітництва в межах програм ЄС. Існуючий механізм державної підтримки діяльності єврорегіонів та їх недостатня самостійність унеможливають реалізацію галузевого співробітництва на інноваційній основі як одного з напрямів зміцнення економічної безпеки на регіональному рівні. Тому основним інструментом активізації інтеррегіонального співробітництва вітчизняних регіонів з ЄС повинні стати регіональні програми міжнародного співробітництва, які визначатимуть конкурентні переваги, пріоритетні галузі, можливості і ресурси їх розвитку з орієнтацією на посилення конкурентоспроможності кожного регіону, пріоритетні напрями реалізації міжнародних проектів у промисловості та науково-дослідній сфері. [2]

О. Мілашовська вказує на те, що успішна інтеграція господарської системи України у міжнародну економіку, дозволить не тільки отримати високий економічний ефект, але й зберегти суспільно-економічну формацію із соціально-орієнтованою економікою. При цьому вона наголошує на інтегруючій ролі регіонального аспекту функціонування економіки, оскільки саме в регіонах створюються передумови і засади сталого просторового розвитку економіки певних територій, які в кінцевому результаті зумовлюють зростання конкурентоспроможності держави. В цьому контексті важливу роль відіграють саме прикордонні регіони, у зв'язку з чим постає завдання концентрації уваги на тих аспектах, де подальша неузгодженість робить проблематичними не тільки ефективну

прикордонну співпрацю, але і регіональний розвиток взагалі. [3]

Н. Мікула акцентує увагу на тому, що конкурентне середовище прикордонного регіону формується під впливом конкурентних середовищ сусідніх територій інших держав у межах спільного транскордонного ринку. Тож встановлення партнерських відносин між фірмами, розташованими по обидва боки кордону, гуртування між собою технологічно пов'язаних підприємств, суміжних і підтримуючих їх організацій, намагання ефективніше використати економічне середовище, кадровий потенціал та наукові здобутки, все це знаходить своє завершене оформлення в укладенні транскордонних угод і формуванні транскордонних кластерів, виступаючи основними етапами розвитку сучасного транскордонного співробітництва. [4, с. 129-131]

І. Журба, досліджуючи еволюцію регіональної політики ЄС у контексті розвитку транскордонного співробітництва, констатує, що в сучасній Європі стрімко поширюються нові форми транскордонної активності, пов'язані з формуванням повномасштабного інтегрованого інтеррегіонального соціально-економічного простору. При цьому новостворені транскордонні кластери, транскордонні промислові зони та інноваційні ареали, транскордонні «регіони знань» тощо стають полюсами зростання периферійних прикордонних територій сусідніх з ЄС держав у процесі їх наближення до інституційних стандартів цього об'єднання. [5, с. 3]

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість публікацій перелічених авторів охоплюють переважно загальні питання транскордонного співробітництва, не торкаючись при цьому часткових проблем формування соціально-економічного простору транскордонного регіону, насамперед із погляду стимулювання конвергентних процесів у його межах. Передусім це стосується механізмів формування та функціонування транскордонних ринків, а також інституційних важелів транскордонної співпраці у контексті вирівнювання пропорцій економічного розвитку прикордонних територій по різні боки кордону,

Постановка завдання. Конвергенція економічного розвитку суміжних прикордонних територій сусідніх держав є основним індикатором якості транскордонного співробітництва в умовах європейської інтеграції та глобалізації світового господарства. Це зумовлює необхідність дослідження механізмів активізації конвергентних процесів у транскордонному просторі на етапі посилення глобальної конкуренції та формування нових безпекових викликів європейській інтеграції. Ключовим аспектом забезпечення транскордонної конвергенції регіонів у цій ситуації виступає формування спільного соціально-економічного

простору транскордонного регіону, в якому відбувається зближення економічних показників розвитку прикордонних територій різних держав. Тому дослідження основних засобів, методів та інструментів формування такого простору є основою для розробки заходів з підвищення ефективності транскордонного співробітництва підвищення якості життя мешканців українського прикордоння відповідно до вимог і стандартів ЄС.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основними завданнями транскордонного співробітництва, виходячи з теоретичних постулатів його формування та практичної еволюції засадничих форм його реалізації, є: забезпечення мешканців прикордонних територій по обидва боки кордону приблизно однаковим рівнем адміністративних і соціальних послуг; нівелювання деструктивних ефектів наявності кордону в економічному розвитку прикордоння; збереження та розвиток культурних зв'язків у межах цілісних просторових ареалів, роз'єднаних кордонами внаслідок політичних чи історичних причин; вирішення екологічних проблем транскордонного характеру, включаючи подолання наслідків природних катаклізмів і техногенних катастроф, а також впровадження природоохоронних систем, спрямованих на запобігання погіршенню екологічної ситуації по один чи по обидва боки кордону (рис. 1).

В кінцевому підсумку, виконання кожного із цих завдань, як можна побачити з рисунку, так чи інакше спрямоване на досягнення спільної стратегічної цілі – вирівнювання параметрів соціально-економічного розвитку прикордонних територій сусідніх держав, або на досягнення транскордонної конвергенції регіонів.

При цьому, якість і динаміка конвергентних процесів залежать від характеру формування соціально-економічного простору транскордонного регіону. В науковій літературі, зокрема, вказується на те, що основною транскордонного співробітництва є процес творення зв'язків і договірних відносин у межах прикордонних територій сусідніх держав з метою пошуку рішень для подолання спільних та ідентичних проблем. Це приводить до поняття транскордонного простору, який є насиченою територією, що охоплює безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, економічно освоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі, розміщені по обидва боки кордону. При цьому просторову структуру транскордонного регіону можна розглядати у двох вимірах: з огляду на розміщення об'єктів на території та формування зв'язків між ними у просторовому контексті, а також з огляду на облаштування та упорядкування вказаних об'єктів, тобто в контексті правил і норм розміщення цих об'єктів на транскордонній території. [6, с. 8]

Враховуючи зазначене, соціально-економічний простір транскордонного регіону можна визначити як сукупність локалізованих у

межах прикордонних територій сусідніх держав господарюючих суб'єктів, органів державного управління та місцевого самоврядування, об'єктів прикордонної, ринкової, інституційної, транспортно-логістичної, маркетингової, соціальної та фінансової інфраструктури, а також

інститутів громадянського суспільства, поєднаних системою економічних взаємовідносин та спільних цілей функціонування.

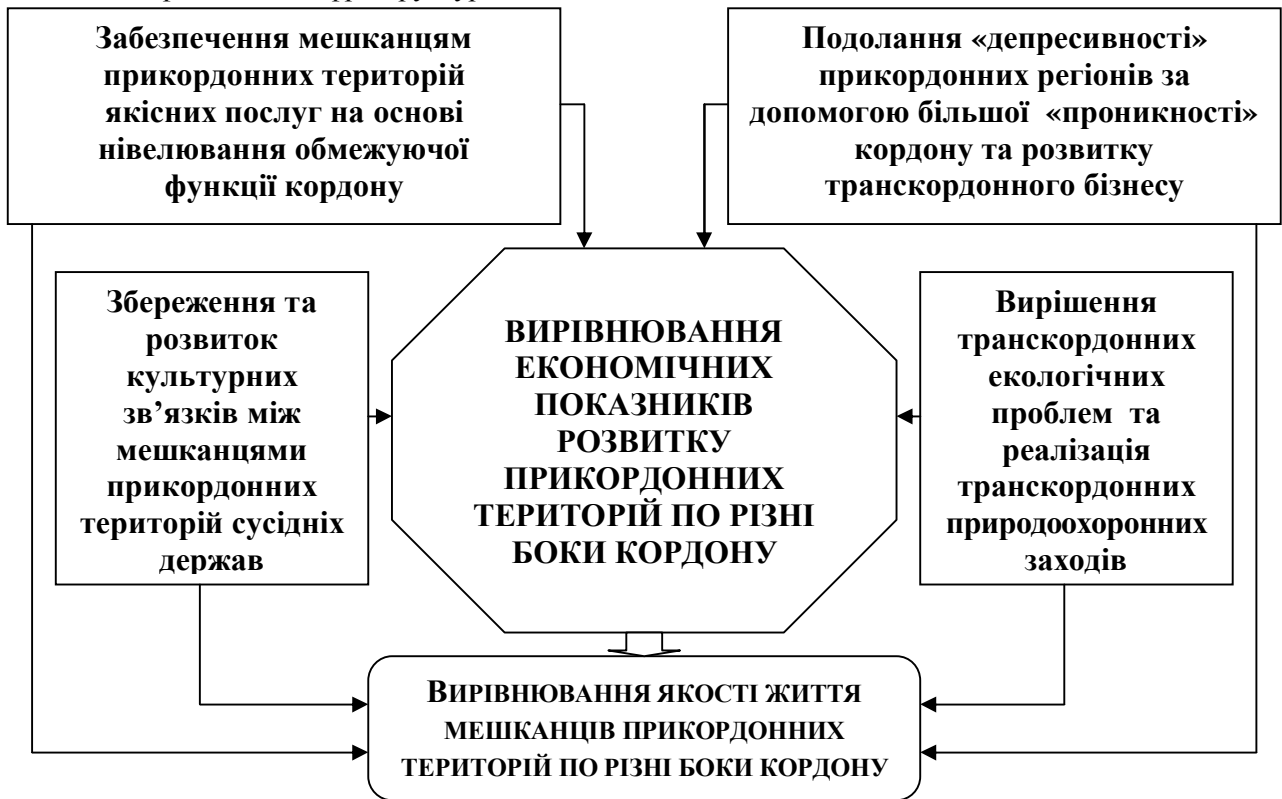

Рис. 1. Основні завдання транскордонного співробітництва з погляду забезпечення конвергенції регіонів
*Складено авторами

На думку Л. Шевчук соціально-економічний простір регіону формується під впливом синергетичного вразу територіально-структурних процесів. Зокрема, вона відзначає, що все, що відбувається на території проектується на фізичний простір навколо неї. Тож у просторі кожної країни чи регіону, включаючи транскордонні регіони, відбувається формування і розвиток різних за змістом просторових ланок суспільного життя, наприклад районів і зон. [7, с. 19]

При цьому сам транскордонний регіон у працях вітчизняних дослідників трактується як сукупність прилеглих до кордону адміністративно-територіальних одиниць різних країн, що межують між собою. Основними структуротворчими елементами транскордонного регіону вважаються: місцеві громади прикордонних територій, прикордонна інфраструктура, інституційне середовище, людський капітал і транскордонні ринки. [8, с. 10-11]

Отже, ключовими ланками механізму поширення конвергенції у соціально-економічному просторі транскордонного регіону є: розвиток прикордонної інфраструктури, удосконалення інституційної інфраструктури та еволюція ринкової інфраструктури. Саме в цих

ланках генеруються ключові імпульси, необхідні для поширення конвергентних процесів у межах всього транскордонного регіону, які, переростаючи в поліпшення інвестиційного клімату та спрощення процедур перетину кордону, сприяють формуванню та ефективному функціонуванню транскордонних ринків (рис. 2).

Є всі підстави вважати, що саме еволюція транскордонних ринків виконує інтегруючу функцію у процесі перетворення інфраструктурних імпульсів у поширення конвергентних процесів. Це відбувається завдяки вирівнюванню цін на товари, послуги, робочу силу та технології по різні боки кордону, забезпечуючи тим рівномірний перерозподіл людських, фінансових і матеріально-технічних ресурсів у межах всього транскордонного регіону. Адже основним покликанням ринкового механізму є регулювання економічних пропорцій за допомогою узгодження попиту та пропозиції на основі вільного ціноутворення. Тобто, завдяки ціновим сигналам інформація про дефіцит або надлишок певних ресурсів передається в усі ланки транскордонного ринку, стимулюючи тим нарощування попиту або пропозиції, з подальшим вирівнюванням цін. При цьому, ключовою умовою ефективної роботи ринкового механізму є відсутність обмежень у процесі

ціноутворення (вказані обмеження найчастіше функцією кордону або надмірною спричиняються неадекватною регуляторною монополізацією ринків). політикою уряду однієї з держав, обмежуючою

Рис. 2. Механізм поширення конвергенції в соціально-економічному просторі транскордонного регіону
*Складено авторами

З цього приводу відомий польський економіст Л. Бальцерович відзначає: «Ринок – це певний особливий механізм координації намірів (планів) та дій виробників і споживачів певного блага, завдяки якому відбувається узгодження поміж ними за відсутності спеціального керування згори, тобто саме тому, що такого керування немає. Тому ринок існує лише тоді, коли люди мають у господарюванні широкий діапазон свободи. Ринок – це механізм взаємодії вільних людей» [9, с. 168-169].

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна констатувати, що основним завданням, спрямованим на забезпечення динамічного розвитку соціально-економічного простору транскордонного регіону з метою активізації конвергентних процесів у його межах, є забезпечення ефективного функціонування транскордонних ринків товарів, послуг, праці, технологій, фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсів на основі нівелювання обмежуючої ролі кордону, демонополізації економіки та лібералізації регуляторної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціально-економічний простір

транскордонного регіону охоплює інституції, локалізовані в межах сусідніх прикордонних територій двох або більшої кількості держав, а також об'єкти інфраструктури, які визначають характер взаємозв'язків між цими інституціями. Формування та розвиток вказаного простору відбувається, насамперед, під впливом дії ринкового механізму, який забезпечує вирівнювання пропорцій економічного розвитку в межах транскордонного ринку, забезпечуючи транскордонну конвергенцію. Отже, транскордонна конвергенція одночасно виступає основним критерієм ефективного формування соціально-економічного простору транскордонного регіону та наслідком його еволюції. Пріоритетним напрямом стимулювання конвергентних процесів у соціально-економічному просторі транскордонного регіону є сприяння розвитку транскордонного ринку на основі проведення заходів з демонополізації економіки, лібералізації регуляторного режиму та підвищення рівня пропускну здатності кордону.

Список використаних джерел

1. Кіш Є. Система міжрегіонального співробітництва України з країнами Центральної Європи / Єва Кіш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inb.dnsgb.com.ua/2008-1/08kebkce.pdf/>

2. Бабець І. Інтеррегіональне співробітництво з країнами ЄС як засіб зміцнення економічної безпеки Причорноморського регіону України / Ірина Бабець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/66893/02-Babets.pdf?sequence=1/>

3. Мілашовська О. Прикордонний регіон як об'єкт дослідження регіональної економіки / Ольга Мілашовська // Ефективна економіка (електронне наукове фахове видання). – 2010. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=173/>

4. Мікула Н. Стратегія формування та підтримки розвитку транскордонних кластерів / Надія Мікула // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Кластери та конкурентоспроможність прикордонних регіонів (Зб. наук. пр.) Вип. 3 (71) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – 546 с. – С. 129-140.

5. Журба І. Пріоритетні форми трансформації транскордонного співробітництва в умовах наближення України до Європейського Союзу :

монографія / Ігор Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2012. – 274 с.

6. Конвергенція регіонів у транскордонному просторі : монографія / Н.А. Мікула, Є.Е. Матвеев, В.В. Толкованов [та ін.]. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України; Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України, 2012. – 368 с.

7. Шевчук Л. Просторовий розвиток регіону як синергетичний вираз територіально-структурних процесів в контексті соціально-економічних можливостей, ризиків і наслідків / Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / Любов Шевчук / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 256 с. – С. 18-22.

8. Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект : монографія / Володимир Гоблик / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2012. – 305 с.

9. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економіка вільного ринку / Лешек Бальцерович. – Львів: Незалежний культурологічний часопис «І», 2000. – 334 с.

Аннотация

Виктор Борщевский, Катажина Куцаб-Бонк

ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ТРАНСГРАНИЧНОГО РЕГИОНА В КОНТЕКСТЕ СТИМУЛИРОВАНИЯ КОНВЕРГЕНТНЫХ ПРОЦЕССОВ

Анализируется категориальный аппарат исследования процессов формирования и эволюции социально-экономического пространства трансграничного региона. Изучаются теоретические закономерности и практические аспекты конвергенции социально-экономических показателей и институциональных рамок в рамках совместного трансграничного региона между ЕС и Украиной. Формулируются рекомендации для органов государственной власти и местного самоуправления Украины относительно средств выравнивания пропорций экономического развития приграничных территорий в русле их приближения к соответствующим показателям соседних регионов стран-членов ЕС. Акцентируется первоочередное внимание на необходимость завершения в Украине административно-территориальной реформы и активизации преобразований в русле политики демополизации экономики как основных предпосылок углубления конвергентных процессов в социально-экономическом пространстве приграничного региона между ЕС и Украиной.

Ключевые слова: социально-экономическое пространство, трансграничный регион, конвергенция, экономическое развитие.

Summary

Viktor Borshchevsky, Katazhyna Kutsab-Bonk

THE FORMATION OF THE SOCIO-ECONOMIC SPACE OF CROSS-BORDER REGION AT A CONTEXT OF STIMULATING OF CONVERGENT PROCESSES

The categorical apparatus concern to processes of formation and evolution of the socio-economic space of cross-border region are analyzing. Theoretical principles and practical aspects of convergence of socio-economic indicators and the institutional framework in the space of joint cross-border region between the EU and Ukraine are studying. Recommendations for state authorities and local self-governments of Ukraine concern to ways to align the proportions of economic development of the border areas in line with their approach to the relevant indicators of the neighboring regions of the countries-EU members are formulation. Priority attention to the need to complete in Ukraine the administrative-territorial reform and the intensification of reforms in line with the policy of demonopolization of economy as basic prerequisites for the deepening of convergent processes in the socio-economic space of the cross-border region between the EU and Ukraine are accentuating.

Keywords: socio-economic space, cross-border region, convergence, economic development